

Aftenposten 8/11-1952

Landssvikoppgjøret og tyskerarbeiderne

Av høyesterettsadvokat SVEN ARNTZEN

I sin nettopp utkomne bok «Justismord» skriver høyesterettsadvokat J. B. Hjort (p. 264):

«Også en annen side ved rettsenheten bør nevnes hvor rettens enhet i form av likheten for loven på ny kommer inn. Det tenkes på politisk påvirkede påtaleunntatelser, f. eks. overfor tyskerarbeiderne som bygde festninger mot egne og allierte tropper, en farligere form for landssvik enn passivt medlemskap i Nasjonal Samling».

Da jeg som daværende riksadvokat har ansvaret for de retningslinjer som ble trukket opp for straff-forfølgningen mot tyskerarbeiderne, inneholder den gjengitte uttalelse en beskyldning mot meg for å ha latt meg påvirke av politiske, d.v.s. ikke saklige hensyn under utøvelsen av min embedsgjerning.

Lignende påstander er tidligere fremsett bl. a. i bladet 8. Mai. Jeg har ikke tatt noe hensyn til de insinuasjoner som er fremkommet

i dette blad. Men når påstanden nu lanseres i en bok av en høyesterettsadvokat, som i stor utstrekning har fungert som forsvarer under rettsoppgjøret, finner jeg å burde si fra.

Efter straffelovens § 86 var det straffbart under krigen å yde fienden bistand i råd eller dåd på rettsstridig måte. Ved landssvikansordningens § 2, nr. 3 — som var en straffenedsettende bestemmelse i forhold til straffeloven — var straffbarheten av den form for bistand til fienden som består i å utføre eller delta i ervervsmessig virksomhet for ham, gjort avhengig av at virksomheten var utøvet «på en slik måte eller under slike omstendigheter at forholdet må anses som utilbørlig».

En omstendighet at en nordmann under krigen hadde utført eller deltatt i ervervsmessig virksomhet for fienden, var altså ikke tilstrekkelig til å gjøre ham straffskyldig. Heller ikke at i ans forhold måtte anses som klanderverdig. Bare når forholdet kunne rammes av den mer massive karakteristikk «utilbørlig» var han hjemfallen til straff.

Den 10. februar 1946 sendte jeg som riksadvokat statsadvokatene for landssviksaker et rundskriv, der jeg ga direktiver for «straff-forfølgningen mot de såkalte tyskerarbeidere».

Rundskrivet er for langt til å gjengis i sin helhet. Men det gikk ut på å angi visse retningslinjer for bedømmelsen av utilbørlighets-karakteristikken, som jo beror på en skjønsmessig vurdering.

Jeg fremhevet særlig to momenter, som jeg mente måtte tillegges vekt ved denne vurdering, nemlig på den ene side arbeidets art eller krigsviktige betydning, på den annen side vedkommende arbeiders behov for å skaffe seg nytt arbeid og den fortjeneste han hadde oppnådd. Og jeg konkluderte med å uttale at det regelmessig bare ville bli tale om å anvende straff overfor dem som hadde utført arbeid av direkte krigsviktig betydning, til tross for at de på forhånd hadde bra lønnet og fast norsk arbeid.

På det tidspunkt da dette rundskriv ble sendt ut, var ennå ingen økonomisk landssviksak behandlet av Høyesterett, og påtalemyndigheten kunne derfor ikke vite hvilke krav Høyesterett ville stille for å karakterisere ervervsmessig virksomhet for fienden som utilbørlig.

Jeg fremhevet i rundskrivet at jeg ville anse det som høyst uheldig om det først ble fremmet straffesak mot arbeiderne ved en bedrift, og påtalemyndigheten — eventuelt retten — senere skulle komme til det resultat at det ikke var grunn til å straffe lederne. Sakene mot tyskerarbeiderne burde derfor, så jeg ikke fremmes før man var kommet godt igang med sakene mot entreprenører og andre profitører.

Det viste seg at de økonomiske landssviksaker var så store og innviklede, at jeg i et foredrag som jeg holdt i Dommerforeningen den 5. september 1946 måtte konstatere at vi ennå da — 16 måneder etter frigjøringen — ikke hadde fått noen å gjøre i Høyesterett i noen ren profitørsak.

Faktisk ble saker mot tyskerarbeidere de første økonomiske saker som kom frem for Høyesterett, og i disse saker gav Høyesterett stort sett sin tilslutning til de retningslinjer jeg hadde trukket opp i rundskrivet av 10. februar 1946.

Som kjent er mange saker mot entreprenører og andre ledere av firmaer som under krigen utførte ervervsmessig virksomhet for tyskerne senere endt med frifinnelse, påtaleunntatelse eller henleggelse.

Det ville neppe være følt som

rettfærdig om sakene mot tyskerarbeiderne — bortsett fra de grovere tilfelle var blitt fremmet tidligere fordi de var enklere enn de store profitørsaker, og da kanskje med fellende resultat.

Advokat Hjort nevner også det «passive» medlemskap i N.S., som han anser som en mindre farlig form for landssvik.

Efter krigen hevdet som kjent storparten av medlemmene i N.S. at deres medlemskap bare hadde vært «passivt».

Jeg ser det ikke som noen mindre farlig form for landssvik at nordmenn under krigen gikk over til fiendens ideologi og derved ikke bare ydet fienden bistand og sveket sitt eget lands motstandsevne, men også sveket sitt lands demokratiske styresett og dets rettstradisjoner.

Likevel sendte jeg som riksadvokat den 19. november 1945 statsadvokatene i landssviksaker, et rundskriv som lød slik:

«I den tid som er gått siden frigjøringen har jeg i stor utstrekning unnlatt påtale mot personer som har vært medlemmer av N.S., men har meldt seg ut før 22. januar 1942. For at praksis skal bli mest mulig ensartet over hele landet, ber jeg om at alle saker som utelukkende angår passivt medlemskap i N.S., opphørt før 22. januar 1942 blir forelagt meg med innstilling fra politiet og statsadvokaten, før det blir truffet noen avgjørelse.»

Datoen 22. januar 1942 henger sammen med at det den dag av Kongen ble utferdiget en provisorisk anordning som satte straff for å opprettholde medlemskap i N.S. Fra den dag hadde således også de «passive» fått et varsko. De kunne ikke lenger høres med at de ikke hadde forstått at deres forhold ble rammet av bestemmelsene i den alminnelige straffelov.

Hvor det ikke har foreligget helt særegne omstendigheter, er straffforfølgning ikke satt i verk for medlemskap i N.S. som er opphørt før 22. januar 1942. Og også for mange, hvis medlemskap fortsatte ut over den tid, er påtale unnlatt.

Oslo, 7. november 1952.

Sven Arntzen.

100137